

Витомир ПАВЛОВИЋ

Туга и опомена Шантићеве песме *Остајте овдје!*

Шантићева песма над песмама *Остајте овдје* има данас универзалније значење него у време настанка, деведесетих претпрошлог века, али је невоља у томе што за стварност не маре они најпозванији. - Милош Црњански: *Ја нисам читао Шантића – зашто бих га читао, али сам Шантића поштовао.*

О 155. годишњици рођења и скорој стогодишњици смрти **Алексе Шантића** може се поставити разложно питање – да ли је о њему све или безмало све речено?

Ма како одговорили и ма шта очекивали, неколике значајке остају непобитне, свеједно колико и опште познате.

Шантић је највећи мостарски поета, један од најомиљенијих на просторима Босне и Херцеговине и дела некадашњег српскохрватског говорног подручја.

По томе је стајао раме уз раме с **Јованом Јовановићем Змајем** и **Војиславом Илићем**.

Ова два класика су му били узор и учитељи; под њиховим утицајем се развијао, мучно тражећи сопствени израз у оквиру мостарског стваралачког круга, окупљеног око часописа *Зора*, заједно с **Јованом Дучићем**, **Светозаром Ђоровићем**, **Атанасијем Шолом** и другим мање значајним заточеницима лепе речи.

У Мостару се никад више није нашла на окупу тако снажна креативна група, као тада, на крају деветнаестог и почетком двадесетог века.

Није му се посрећило да упозна велике културне центре света, да 'тамо негде' живи и ствара попут сабрата Дучића; није походио високе школе Европе. Био је самоук у много чему, у превођењу Хајнеа, у писању фолклор-драма, у савладавању поетске вештине највише. Он је један од сјајних примера како се име може стећи и у унутрашњости, у малом провинцијском граду, који, на изванредан начин, у поетском смислу, подсећа на Дубровник. Стога га

и не треба везивати за Европу и претпостављати шта би било кад би било; можда би његов европејски пут било болно тумарање; можда би му *народски* зденац пресушио, а поетика осакнула у фонтани артифицијелне софистификације...

Сваки читалац има лични доживљај Шантића или је тачније рећи – имао је! И сваки читалац – мање више – наћи ће у Шантићу оно најузвишеније искрено поетско. И чему онда дати превагу: родољубивој поезији, социјалном ангажману у поезији и тананој љубавној песми, по којој је многима остао најдражи?

Да ли трагати за завичајном, локалном дескрипцијом Мостара, који апсолутно не би био оно што јесте да нема Шантића. Неретва не би текла у истом правцу, Радобоља не би брборила; у топлим ноћима не би се осећао дах јасмина, нити би мирисало девојачко рухо 'да га љепшег у Мостару нема'. Не би, најзад, Мостаром лебдели ни духови старих словенских божанстава, које је Шантић призивао као песничку метафору. Али, на злу срећу, тамо је одавно све друкчије и око тога разговора нема.

Ретко се може наћи песник као Шантић који је до пароксизма саосећао с народом, са својим ближњим, ма одакле потицао. У овим тмурним, тужним и трагичним временима, и по цену непрекидног понављања, намеће се песма *Остајте овдје!* Написана деведесетих година претпрошлог века поводом исељавања муслимана у Турску, јер под аустроугарском влашћу нису видели будућност, она данас зрачи универзалнијим значењем него онда. Она је парадигматична за све страдалнике, за све избеглице и прогнанике, сведочећи о надрастању локалног мотива у универзални образац. Данас ниједан поета није написао сличан призив; савремене песме су тегобно софистициране и глобалистички неодређене; социјална поезија је *pasé*. Са ових простора одлазе и Бошњаци, и Срби, и Хрвати и нико их не зауставља; они најпозванији још се изругују: *Нека иду, нама ће бити боље!*

Шантићеве родољубиве, националне и социјалне песме немају ни идеолошко ни политичко извориште; не, једноставно, кипте из чистог срца које саосећа са потлаченим, са уверењем да је *Бог слободу дао за човјека*. Појам слободе у његовој визији је нада; она ће доћи *Да збрише сузе остављеног роба, што рањен живи о крвавом хљебу*. О оној чувеној, и музички изазовној *Вече на шкољу* и данас би се могла написати читава студија с ослонцем на антропологију и социологију религије.

Писао је родољубиве стихове у време када та врста поезије није била у моди – и ове просторе су заплускивали таласи модерне. Ростан је, крајем деветнаестог века, из чисте игре, срочио *Сирана де Бержерака* да би посрамио земљаке због одсуства витештва и родољубља. Иако *парнасовац*, **Милан Ракић** се заклинао земљи на верност, смело говорећи да сви лажу који мисле *да смо недостојни историје наше, и да нам се срца опасности плаше*; Шантић је писао родољубиву поезију из дубине душе која грца; стихом је поздрављао и стварање Југославије што су му неки замерали, али није био суви интелект, већ човек и то човек из народа.

С боллом је доживљавао и неумитност пролазности, најречитије исказану у песмама *Наш стари доме* и *Претпразничко вече*. У поратним годинама нове Југославије потоња се није ни помињала у школским програмима; сваки покушај који би нас асоцирао с религијским представама проглашаван је за реакционаран чин.

Шантића је, интимно, следила самоћа и несавладна чежња за пунином и лепотом живота, жене посебно. Одатле и источници стихова да и данас одјекују у људским струнама, у баштама и кафанама. Има ли иоле писменог а да не зна како је за његове песме компонована и музика, свакако у духу севдалинке? Дубоко лични доживљаји пуни чежње за конкретним бићем а не само за песничком химером.

Многи човек у свом кратком животу сретне или остане без неке Емине или 'Латинке'. Тако се догодило и Шантићу, с ове или с оне стране капиџика, с ове или с оне стране реке, свеједно. Зло подела, које му је одувек било страно, међутим, деведесетих прошлог века, бестрагом ће збрисати све белеге с његовим знаком, ликом и именом у родном граду; биће запаљен и летњиковац на Борцима који су Шантићи 1913. купили од босанског главара Бенка; отуда је некадашња посвећеност њему, у садашњици, политички сведена у уже оквире, да се не каже етно-националне и отуда неке реченице из овог текста у презенту треба читати као у перфекту.

Због измењених прилика, разних игара, људи и времена, због песнички опречних праваца, подсећање на њега изазива благу носталгичност. Истина је да је био и слављен и оспораван, али увек поштован. Његов двадесет пет година млађи савременик, велики књижевник али и велика прециоза **Милош Црњански**, који се обично ни с чим није слагао, записаће 1921. у коментару својих суматраистичких сновиђења и следеће ретке:

„После вечере, седим пред хотелом, испод старог дрвећа, а долази ми, свако вече, Алекса Шантић, да ћаскамо.

Шантић је тада био већ остарео, али прав, висок, леп, а поносит, и природан, уљудан, необично. Изгледао ми је као неки осиромашео бег, који није продао очеву кућу.

Ја нисам читао Шантића – зашто бих га читао? Кад хоћу да читам, читам сонете Микеланђела, али сам Шантића поштовао.

Он ми је причао о Мостару и Дучићу, о младости, о оном што је заувек прошло. Никад ми нико лепше о Мостару није причао, а није ни помињао литературу.

... Ја никад нисам видео тишег човека од Шантића“ – завршава Црњански своје сећање на песника и Мостар у ком се бивши аустроугарски солдат обрео на војној вежби, сада у униформи резервног официра Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

Ако је Шантић био тих, његове песме – надајмо се – неће утихнути.

Остајте овдје је туга и опомена; непобитна истина у питању ***Од своје мајке ко ће наћи бољу?!***

Тузла, Септембра 2023.